

ДК 338.45

ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ткаленко Н.В.,

Чернігівський державний інститут економіки і управління

доцент кафедри менеджменту, к.т.н., доцент

В статті проаналізовано основні сучасні джерела фінансування науково-технічних робіт в Україні в цілому і за окремими регіонами. Визначено основні проблеми існуючої системи фінансування наукової діяльності в країні.

Ключові слова: науково-технічна діяльність, інноваційна економіка, фінансування, ефективність, кошти.

В статье проанализированы основные источники финансирования научно-технических работ в Украине в целом и в контексте отдельных регионов. Определены основные проблемы существующей системы финансирования научной деятельности в государстве.

Ключевые слова: научно-техническая деятельности, инновационная экономика, финансирование, эффективность, средства.

Постановка проблеми. Інноваційно-орієнтованна модель економіки в центр уваги ставить розвиток інноваційної сфери. Дослідження інноваційній має здійснюватися на комплексній основі, що передбачає багатоаспектний її розгляд, як галузі діяльності, як активного середовища, як сфери економічних інтересів. Трансформація національних економік до моделі інноваційного розвитку відбувається на основі наукових та технологічних досягнень, інтелектуального потенціалу нації, створення інфраструктурних елементів, що дозволяють поєднати науку, виробництво, бізнес. Ключовим елементом переходу української економіки до

інноваційного вектору розвитку повинен стати фінансовий механізм забезпечення науково-технічної діяльності в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні Україна змушена здійснювати трансформаційні процеси з метою забезпечення національної конкурентоспроможності і орієнтації національної економіки на інноваційний вектор розвитку [1]. Сучасний період розвитку світового господарства характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу та зростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Інтенсивне проведення досліджень та розробка на їх основі новітніх технологій, вихід з ними на світові ринки та розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері в рамках глобальної економіки стали стратегічною моделлю економічного зростання для індустріально розвинених країн. Існує відмінність інноваційної економіки від впроваджувального ланцюжка: наука - НДДКР - виробництво – споживач [1]. Інноваційна економіка передбачає одночасне зростання різного роду ринків, яке забезпечується у випадку, якщо є різного роду надлишки. Надлишок наукових відкриттів та ідей ініціюється незалежно від того, будуть вони коли-небудь доведені до виробництва і споживача і потребують наявності значних фінансових ресурсів.

Питання фінансування науково-технічної діяльності, інноваційних процесів висвітлено в наукових працях провідних зарубіжних вчених Д. Белла, Д. Сахала, Г. Ковальова, Д. Кокоріна та інших. Серед вітчизняних науковців суттєві доробки в цьому напрямі дослідження мають О. Алимов, О. Амоша, В. Геєць, Л. Федулова та інші.

Мета статті. Проаналізувати існуючі джерела фінансування інноваційних процесів в Україні, визначити їх переваги та недоліки.

Викладення основного матеріалу дослідження. За сукупністю критеріїв (джерела фінансування; суб'єкти інвестування; об'єкти інвестування та (або) його спрямування – отримання прибутку або

досягнення іншого соціального ефекту) виділяють такі форми фінансування процесів інноваційної діяльності:

- державне (здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету та інших коштів відповідно до закону);

- комунальне (здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевого бюджету відповідного рівня та інших коштів відповідно до закону);

- комерційне (здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок коштів власних або позичкових коштів з метою розвитку бази підприємництва, в тому числі підвищення його рентабельності/прибутковості);

- соціальне (здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер і зазвичай безпосередньо не пов'язується з комерціалізацією його результатів);

- іноземне (здійснюється іноземними громадянами чи державами; при цьому мета такого інвестування, як правило, пов'язується з отриманням інвесторами певних вигід, у тому числі прибутку);

- спільне (здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами чи громадянами-іноземцями) [3].

На сьогоднішній день структура джерел фінансування науково-технічних робіт представлена наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела фінансування наукових та науково-технічних робіт, тис. грн.[2]

Джерело	1995	2000	2005	2008	2009
Держбюджет	244896,1	614513,5	1711174,5	3909777,6	3398553,5
Кошти місцевих бюджетів	26473,6	39923,1	30626,0
Позабюджетні фонди	53925,2	18582,4	24937,6	38143,5	40797,5

Власні кошти	14582,5	61294,6	338484,8	592523,9	629376,8
Кошти замовників, у т.ч.					
підприємств, організацій України	233375,9	785788,4	1680100,3	2072199,8	1870820,7
іноземних держав	101916,3	477079,1	1258037,9	1254902,1	1743426,1
інших джерел	3266,0	89081,0	121191,1	117288,9	108609,2
Всього	651962,0	2046339,0	5160399,8	8024758,9	7822209,8

Слід зазначити, що обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2009р. за рахунок державного бюджету зменшився майже на чверть і становив 3398,6 млн.грн., в результаті чого його частка в загальному обсязі фінансування скоротилася; підприємницького – на 20,7% (1537,4 млн.грн.), за рахунок коштів державного сектору – на 19,7% (320,5 млн.грн.); фінансування за рахунок коштів іноземних джерел збільшилося на 22,2% (1743,4 млн.грн.). Питома вага загального обсягу фінансування витрат у ВВП становила 0,86%, у тому числі коштів державного бюджету – 0,37%.

Мобілізацію залучених коштів іноді кваліфікують як "зовнішнє самофінансування", маючи на увазі, що отримані таким чином фонди з точки зору балансу фірми, в якій просто додалося число співвласників, теж є власними і нічого не варті підприємству в тому сенсі, що подібне фінансування не означає виникнення будь-яких безумовних зобов'язань підприємства перед акціонерами (пайовиками) по виплаті їм компенсації за залучені кошти (навіть виплата мінімальних гарантованих дивідендів власникам привілейованих акцій може бути відкладена до реального отримання прибутків - по так званим кумулятивним привілейованим акціям).

Фінансування інновацій з позикових коштів, звичайно, більш ризиковано для фірми, тому що незалежно від факту отримання або

неотримання в результаті нововведення додаткових прибутків кредит доведеться повертати, виплачуючи також відсотки. Однак при достатній кредитоспроможності підприємства, а також при комерційній перспективності інновацій, для реалізації яких запитується кредит, мобілізація позикових коштів може бути здійснена істотно швидше, ніж розміщення на ринку нових акцій або пошук співзасновників.

Інвестиційні комунікації, за допомогою яких створюються умови для довгострокового вкладення коштів та становлення економічних відносин між власниками нововведення капіталу, ускладнюються через необхідність створення раціональної схеми фінансування. Істотні за характером масштабами нововведення використовують безліч фінансових джерел і різних фінансових агентів.

Спеціалізований інвестиційний банк або комерційний банк, що має право здійснювати всі види операцій з цінними паперами, може позначитися посередником при фінансуванні виробничих інновацій в тому випадку, коли для цієї мети залучаються кошти шляхом додаткової емісії акцій. Банк бере участь у виборі способів залучення коштів і в оцінці рівня дохідності емітованих цінних паперів. В інтересах підприємця він здійснює андерайтинг на умовах максимальних зусиль, депозитарні та інші функції, включаючи реструктурування боргів підприємства.

Організацією випуску і розміщення цінних паперів можуть займатися інвестиційні фірми. Їх ресурси формуються за рахунок засновників і випуску цінних власних паперів і вони, як правило, не беруть участь прямо у фінансуванні виробничих інновацій. Зазвичай інвестиційна компанія спеціалізується на певному сегменті ринку цінних паперів і є посередником для інвестора.

У свою чергу, інвестиційні фонди можуть залучати фінансові кошти безпосередньо або через випуск і продаж власних акцій і, по суті, керувати засобами багатьох інвесторів. Якщо фонд орієнтований у своїй діяльності

на приріст капіталу інвесторів, то він купує акції та облігації підприємця, який отримує прибуток після нововведення. Незважаючи на те, що такі вкладення характеризуються підвищеним ризиком коливання курсів цінних паперів і довго строковістю вкладень, при цьому забезпечуються стабільність дивіденду та обмеження небезпеки збиток капіталу.

Страхові фірми можуть брати участь в якості інвестора виробничої інновацій з урахуванням діючих обмежень для ринку. На практиці інноваційної участі цих фірми недостатньо для того, щоб серйозно розглядати той самий інститут в якості інноваційного інвестора.

Незважаючи на множинність джерел фінансування як ймовірність забезпечити платоспроможний інвестиційний попит, найбільш важливим є розмір власного накопиченого капіталу. Самофінансування означає достатність внутрішньої потреби в інноваціях, які відповідають довгостроковій стратегії підприємця, щоб інвестувати в нововведення за рахунок використання власного капіталу. Тоді комунікація, за якою відбувається інвестування, діє в умовах, сприятливості яких цілком залежить від фінансових потоків існуючого бізнесу.

Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2009р., становив 8653,7 млн.грн., що менше проти 2008р. на 10,9%, у т.ч. науково-дослідних робіт – на 15,7%, науково-технічних розробок – 9,3% та науково-технічних послуг – на 0,2% (3328,6 млн.грн., 4215,9 млн.грн. і 1109,2 млн.грн., відповідно). Його частка у ВВП становила 0,95% (табл.2).

Таблиця 2

Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, за видами робіт, тис. грн.[2]

Вид робіт	1995	2000	2005	2008	2009
Фундаментальні дослідження	81693,2	266652,1	902182,2	1927417,7	1916607,0

Прикладні дослідження	209750,5	436661,9	708857,4	1545668,9	1412013,7
Науково-технічні розробки	393513,1	1106331,3	2406860,4	4088177,9	4215865,1
Науково-технічні послуги	24377,9	168764,5	800680,9	977674,9	1109200,8
Всього	709334,7	1978409,8	4818580,9	8538939,4	8653686,6

В таблиці 3 розглянуто структуру фінансування за регіонами України. Починаючи з 1995 року найбільше фінансування науково-технічних робіт відбувалося в м. Києві (майже 42%). Харківська область посідає друге місце серед всіх регіонів України – 18%, Донецька область – третє місце (майже 9%).

Таблиця 3

Фінансування наукових та науково-технічних робіт за регіонами, тис.

грн.[2]

Регіон	1995	2000	2005	2008	2009
Автономна Республіка Крим	9678,2	24118,5	87355,6	140972,0	136032,8
Вінницька	5615,4	19153,5	43915,1	50624,0	42007,3
Волинська	1443,5	5137,8	12057,0	16771,3	20353,1
Дніпропетровська	61114,7	168399,5	518493,4	723977,9	669049,6
Донецька	50956,3	111305,9	264498,3	447753,7	372046,3
Житомирська	2961,7	3281,0	10651,6	21347,1	15474,7
Закарпатська	2081,5	4780,3	16144,7	23128,2	21412,2
Запорізька	36824,6	166944,5	230009,8	422382,1	421654,4
Івано-Франківська	3726,6	12903,7	30654,4	56302,8	55226,6
Київська	17700,2	32625,0	89613,9	180353,7	177372,6
Кіровоградська	2528,9	3414,1	19492,4	23889,1	30058,0
Луганська	18282,8	66432,8	71328,4	118006,2	98069,0

Львівська	27197,9	68294,0	157603,9	283842,0	274002,0
Миколаївська	30789,6	71005,6	220907,4	224533,8	251947,1
Одеська	20403,5	46209,8	119332,4	186909,9	184195,4
Полтавська	8673,4	16386,9	42210,3	51785,4	46166,9
Рівненська	2215,0	5144,5	10191,9	15347,6	11419,1
Сумська	12817,9	32324,5	107028,6	128749,4	105052,4
Тернопільська	2133,2	3433,4	12381,7	13652,6	13670,3
Харківська	111317,0	381549,0	812569,0	1343655,7	1336367,7
Херсонська	6508,4	7266,5	20076,1	35495,2	31035,0
Хмельницька	965,7	1887,1	4138,7	8288,0	6217,5
Черкаська	6082,2	13354,2	27448,3	56600,1	54435,7
Чернівецька	2769,6	6975,4	15174,2	27789,6	34491,7
Чернігівська	4662,1	12750,1	32078,5	39398,1	41156,2
м.Київ	195361,9	722793,5	2109734,6	3266113,8	3263902,7
м.Севастополь	7150,2	38467,9	75309,6	117089,6	109393,5
Україна	651962,0	2046339,0	5160399,8	8024758,9	7822209,8

Такий розподіл місць зумовлений в першу чергу промисловою розвиненістю регіонів, сукупністю науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів та інших складових інноваційної інфраструктури.

Висновки. Активізація переходу вітчизняної економіки до інноваційної моделі розвитку можлива тільки в умовах розвиненої системи фінансування, яка повинна забезпечувати вирішення цілої низки найважливіших завдань, а саме:

- стимулювання структурно-технологічної перебудови національної економіки;
- створення ефективних передумов для впровадження інновацій у всіх сферах суспільства;
- створення необхідних соціально-економічних умов для відтворення і збереження вже існуючого кадрового науково-технічного потенціалу України;

- створення науково-технологічного потенціалу країни в цілому і за пріоритетними напрямками розвитку.

Важливо забезпечити послідовне фінансування всіх етапів інноваційної діяльності (НДДКР, розробки дослідного зразка, створення головного зразка, серійного виробництва нових видів товарів). Вирішенню цього завдання сприяє створення в країні дієвої фінансової системи забезпечення інноваційних проектів і програм, проектного фінансування, створення інноваційних фондів, інноваційних банків та венчурних фондів. Така система утворюється з сукупності джерел надходження коштів, механізму накопичення грошових надходжень та розміщення в інноваційні проекти і програми, механізму контролю за фінансовими ресурсами і оцінки ефективності їхнього використання. Ефективність наукових досліджень і розробок створює базис національної безпеки держави. Успіх та терміни переходу національної економіки на інноваційних шлях розвитку значною мірою визначається системою фінансової підтримки, що існує в країні.

Література

1. Актуальні проблеми імплементації інноваційно-орієнтованої моделі розвитку національної економіки: [монографія]/ під. заг. ред. Н.В. Ткаленко .- Чернігів: ЧДІЕУ, 2012.-233с.

2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 360с.

3. Ткаленко Н.В. Вплив інноваційного потенціалу на ефективність функціонування національної інноваційної системи / Н.В. Ткаленко, Л.С. Ладонько // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. - № 6 (121)– С.69-75.

4. Ткаленко Н.В. Структура науково-технічного потенціалу України / Н.В. Ткаленко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2011. - №2. – С.137-140.

5. <http://www.isu.org.ua/article/publications>